

~~X-5317a~~

87201

u/10

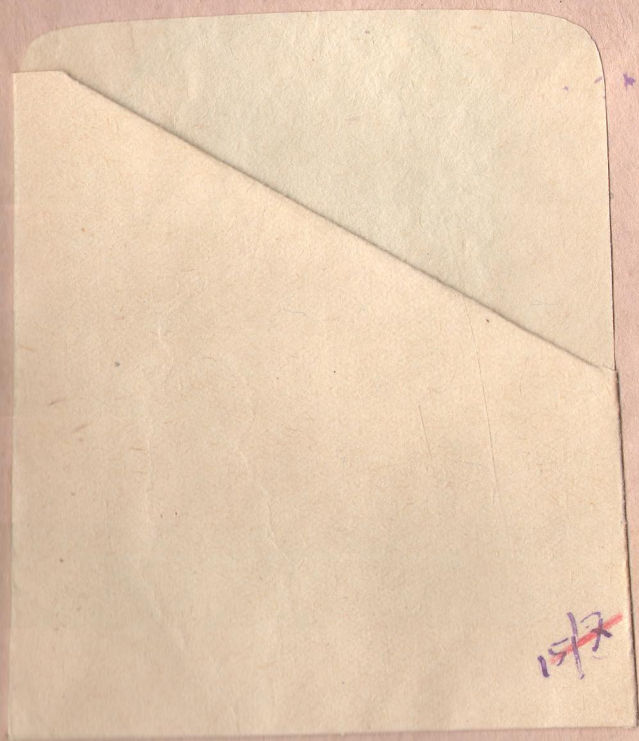
1938.

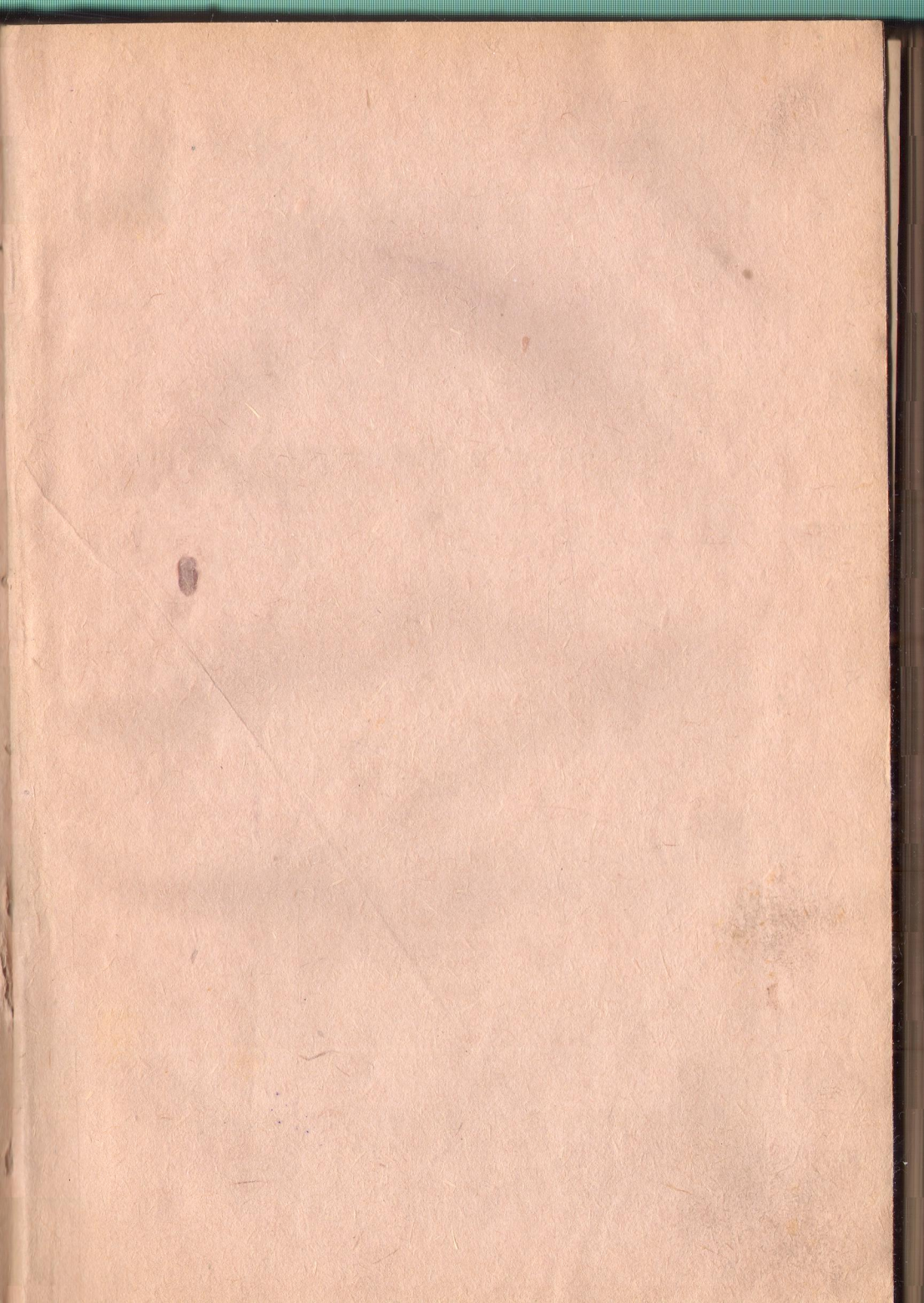
V.N. Karazin Kharkiv National University

00820628

8

к
ЛІТЕРАТУРНИЙ
к. 5817^А—ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
І КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО ТА ХАРКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО
ПРАВЛІННЯ СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

54
10
ЖОВТЕНЬ
1938

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КИЇВ • ХАРКІВ

864

З М І С Т

	Стор.
Віктор Запара—Вождь. Поезія	3
Сергій Борзенко—Джерело сил. Оповідання	4
Ігор Муратов—Дума про комсомольський корабель. Поема	7
Анатолій Харченко—Комсомольська застава. Оповідання	13
Геннадій Брежньов—Друзям Далекосхідного фронту. Поезія	16
Михайло Христич—Ната. Оповідання	17
Валентин Бичко—Чотири друга. Поезія	23
Михайло Білик—Друзі. Оповідання	27
Терень Масенко—Пісня про машиністів	34
Микола Трублаїні—Лопман. Оповідання	36
Віталій Петльований—Тривога. Поезія	47
Наум Розін—Бронзовий етюд. Оповідання	49
Микола Нагнибіда—Дорога на південь. Поезія	61
Йосип Фельдман—У нашого Боженка. Оповідання	63
Андрій Малишко—Осінь. Поезія	72
Омелян Розумієнко—Від усього серця. Етюд	73
М. Хашеватський—Рахіль Заверуха. Поезія	79
Марк Черняков—Чибіс. Новела	83
Олесь Юренко—Щастя-доля. Поезія	86
Павло Байдебуря—Відповідь. Новела	87
Іван Клименко—Шевченко у саду сидів... Поезія	92
Петро Панч—Олександр Пархоменко. Повість (продовження)	93
Любомир Дмитерко—Перший іспит. Поезія	126
Володимир Конвісар—Доки б'ється серце. Уривок з повісті.	129
Григорій Кот—Юність. Поезія	143
Юрій Смолич—Державний діяч. Нарис	144
Гей, життя веселе наше! Фольклор	151
Юрій Костюк—Образ Леніна в творчості Ол. Корнійчука. Стаття	152
Олександр Корнійчук—До 125-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка	156
Микола Базилівський—Нові документи про Т. Г. Шев- ченка. Нотатки	158

Редакція: П. Ходченко (в. о. редактора), Ів. Сенченко, І. Муратов
(заступники редактора)

Адреса редакції: Харків, вул. Чернишевська, 59. Тел. 7-37-82

Видає Державне Літературне Видавництво

XX
РОКІВ
ЛЕНІНСЬКО-
СТАЛІНСЬКОГО
КОМСОМОЛУ

„... Саме перед молоддю стоїть справжнє завдання створення комуністичного суспільства. Бо ясно, що покоління працівників, виховане в капіталістичному суспільстві, в кращому разі зможе розв'язати завдання знищення оснoз старого капіталістичного побуту, побудованого на експлуатації. Воно в кращому разі зуміє розв'язати завдання створення такого суспільного устрою, який допоміг би пролетаріатові і трудовим класам удержати владу в своїх руках і створити тривкий фундамент, на якому може будувати тільки покоління, що вступає в роботу вже при нових умовах, при такій обстанoві, коли нема експлуататорського відношення між людьми“.

ЛЕНІН

(З промови на III Всеросійському з'їзді РКСМ у 1920 р.).

„Молодь — наше майбутнє, наша надія, товариші. Молодь має змінити нас, стариків. Вона має донести наш прапор до переможного кінця. ... І саме тому, що молодь найлегше засвоює лeнінські заповіді, саме тому вона покликана вести вперед тих, що відстають і вагаються. Празда, їй не вистачає знань. Але знання — діло наживне. Сьогодні їх немає, завтра вони будуть. Тому завдання полягає в тому, щоб учитися і ще раз учитися лeнінізму. Товариші комсомольці і комсомолки! Вчіться більшовизму і ведіть уперед тих, що вагаються! Балакайте менше, працюйте більше — і справа у вас вийде напевно“.

СТАЛІН

(З промови на I Всесоюзному з'їзді колгоспників - ударників у 1934 р.).

Фото Л. Шульмана (Союзфото)

*Скульптура. Робота скульпторів Пивозарова, Білостоцького,
Фрідмана*

В. І. ЛЕНИН та Й. В. СТАЛІН

Фото С. Лоскутова (Союзфото)

*Колона фізкультурників спортивного ордена Леніна
товариства „Динамо“*

Віктор Запара

ВОЖДЬ

В огнях боїв,

у буряну негоду

Зростав ти, мудрих подвигів титан,

Великий вождь

великого народу !

І мисль твоя — найглибший океан.

Ти людства мрія зроджена у бурі,

Народів звільнених ти — гордість і краса,

У місті, в кишлаку, в аулі

Гримлять твої слова в мільйонних голосах.

Ти сонце радісне великого народу,

В яснім сузір'ї гордовито став

Над світом ти, як стяг любові і свободи,

Рубінових зірок ясніше ти засяв !..

Про тебе слава лине в пісні орлій,

Де з гір стікає перлами вода,

Ти в шахті, ти в забої, ти у полі,

Тобою процвіта вітчизна молода.

Умом величним сяєш над землею,

Народу геній, вічно молодий !

Ти світиш нам щасливою зорею,

Тебе співа народ могутній мій !..

Харків, 1938 р.

Сергій Борзенко

ДЖЕРЕЛО СИЛ

Небо було безхмарне і по-весняному чудове. Квітнєве сонце обкурювало землю пахощами перших квітів і деревних бруньок. Вдалині на колгоспній ниві гуркотів мотор трактора, на річці молодіці били праниками білизну, але ці мирні звуки лише підкреслювали блакитну безкраю тишу.

Костянтин Слепцов взяв лист паперу і взявся писати додому. Він знав, що авіація заволоділа умами всієї молоді, знав, що лист його дома прочитають десятки товаришів і тому хотів як можна зрозуміліше розповісти про почуття, які народилися в ньому і не покидали його. Він написав, що в льотній справі знайшов себе і очевидно родився льотчиком. Він писав про свої льотні успіхи, і не хвастливість звучала в його словах, а гордість людини, що знайшла крила. Різкий телефонний дзвінок відірвав його від листа. Він зняв трубку і перший на аеродромі дізнався про те, що ескадрилья японських літаків перелетіла наш кордон. Льотчик висунувся в розчинене вікно, крикнув військовому технікові Сученкову, щоб той приготував йому до бою машину, потім не стримався, умочив у чорнило перо і швидким розгонистим почерком приписав у листі:

„Зараз кілька японських літаків вдерлися на нашу територію. Вилітаю їм назустріч. Як тільки закінчиться бій, напишу вам про перше своє бойове хрещення...”

Льотчик надів шкіряне пальто з двома квадратами на голубих петлицях, засунув у карман наган, ударом плеча широко розчинив важкі дубові двері...

Схвилюваний Сученко й моторист Соломахін уже приготували до зльоту машину. Десь у повітрі наростало зловісне ревіння моторів, що підняло з озер зграї диких качок.

Слепцов швидко злетів і також швидко набрав висоту. Він згадав одно з правил льотної служби: знаходячись у повітрі, треба мати точне уявлення про те, що робиться на землі.

Дика і розкішна земля, забризкана краплинами синіх озер, повільно пропливала під ним. Ось вкриті дрібним дубняком висоти Безимянна, Заозерна, Тигрова. Он Посьєтська затока, порізана численними бухтами — краща природна гавань світу. Закоханими очима Слепцов оглянув рівнину, там стояли кол-

госпниці, привітально піднявши вгору білі руки. Кожна з них палко бажала, щоб він один збив всі ці літаки, які боягузливо, як вори, забралися в чужу хату, і пробираються над чужою землею. Якби у них були рушніці, вони стріляли б зараз в японців з тією холоднокрівністю, з якою в зимові ночі, прямо з порогів своїх будинків, стріляють у знахабнелих вовків. Він пролетів над непроглядним лісом. Під ним була батьківщина, джерело сил, величезна бездонна чаша, по вінця наповнена щастям, яку він вилетів захищати своїми грудьми. Захоплена любов до всього, що мало відношення до батьківщини, сповнювала серце.

Набравши висоти п'ятсот метрів, Слепцов нижче себе, на висоті двохсот метрів, побачив дев'ять чужих, срібlistих машин, що летіли журавлиним строем. „Збагачені“ досвідом Шанхая, вони летіли бомбити мирне населення, розстрілювати з кулеметів мирну працю.

Сонячне світло кипіло на їх фюзеляжах нестерпним для очей білим електрозварним полум'ям. Вони несли смерть. І ця смерть загрожувала зараз більше всіх йому, Слепцову. Він не думав про це. Бій виграє той, хто твердо вирішив його виграти,—це було девізом всього його життя.

У кабіні літака на видному місці, поряд з приладами, уквітчаний квітами стояв невеличкий портрет Сталіна — мудре обличчя, яке не знає сумнівів і жаху,—образ, з яким люди, йдучи в бій, ставали героями. Слепцов глянуv на портрет, і не задумуючись кинувся назустріч ворогові. Він вирішив обдурити противника, і зробив вигляд, що хоче потягти чужі літаки за собою, на зенітні батареї. Він бачив, що хитрість вдалася. З його наближенням японські машини втратили суворий геометричний лад. Три винищувачі відділилися вираво і Слепцов полетів до них. Але японці порушили і цей строй — один з ланки поспішно почав летіти в сторону. Японці як і раніш додержувалися висоти двісті метрів. З невеликим кутom пікірування Слепцов почав доганяти машину, що відділилася. Він бачив, що за ним, шалено стріляючи з кулеметів, гналися два японських винищувачі. Він навіть чув як кулі розпорювали полотно на крилах його машини. Гострі очі його на мить побачили бридкі, спотворені лютістю обличчя японських офіцерів. Але вони не могли догнати радянську машину. З кожною секундою віддаль збільшувалася, хоча японці витискували з своїх машин все, що вони могли тільки їм дати.

Побоюючись бути розстріляним у повітрі, японський винищувач круто пішов на посадку. Але Слепцов зразу зрозумів хитрий маневр ворога. Зовсім недалеко видна була прикордонна річечка. Японець розраховував, обдуривши переслідувача, бриючим польотом втекти на свою територію.

„Візьму у полон льотчика і літак“, вирішив Слепцов. Швидкість настільки була велика, що Слепцов проскочив літак ворога.

Круто розгорнувшись, він побачив, що японський льотчик ледве не розбивши літака, сів на радянську землю. Маленька людинка зараз же вискочила з кабіни і кинулася бігти до кордону, але колгоспниці, які працювали в полі і тепер стежили за поединком, побігли йому напереріз, оточили його, обеззброїли, повели за собою.

З одним ворогом було покінчено. Слепцов знову набрав висоту і ринувся назустріч японським літакам, що відстали від нього і летіли на свою територію. Японські льотчики, будучи свідками ганебної поразки їх товариша, побоялися, що маленький радянський літак відріже їм шляхи відступу, на них нагряне радянська ескадрилья і знищить всіх до одного. Збожеволілі від жаху, вони втратили строй і, обганяючи один одного, ніби налякана череда овець, тікали за рятівничу лінію кордону.

Небо знову було безхмарне і по-весняному чудове. Слепцов йдучи на посадку, зробив коло над взятою в полон японською машиною, що завалилася на крило.

...Полонений офіцер виявився одним з кращих японських льотчиків, який належить до цвіту їхньої авіації, з дзвінким прізвиськом Маеда. На грудях у нього, поряд з національною п'ятикольковою зіркою, був бойовий імператорський орден. Він попросив, щоб познайомили з його переможцем.

Сильне збудження—результат минулої небезпеки, пройшло. Слепцов був спокійний, веселий і твердий, як завжди, і продовжував писати незакінчений лист, коли до нього ввели маленького, немолодого японця з нахмуреними бровами і жовтим обличчям. Маеда був вражений молодістю рум'яного Слепцова. Два суперники стояли поряд і мовчали, з хвилину розглядаючи один одного.

Невиразним, тонким, як у глухих, голосом, японець сказав, що дуже багато чув про героїв Радянського Союзу і хотів би знати, хто з героїв стоїть перед ним. Йому відповіли, що примусив його здатися в полон зовсім молодий льотчик, який недавно закінчив школу.

— Невже ви розраховували вийти живим з бою з дев'ятьма літаками,—спитав японець, пильно, спідлоба дивлячись на людей, що оточили його.

— Так,—відповів Слепцов, і прочитав фразу, на якій йому довелося обірвати лист.

Щось подібне до болю пробігло на невиразному жовтому обличчі офіцера. Рішучі рядки радянського льотчика, сповнені сили життя, як грім вразили японського самурая. Від витер холодний піт на обличчі, застогнав від люті, стародавньою мовою своїх батьків пробурмотів лайку. Він гадав, що ніхто тут не зрозуміє його пташиних гортанних слів, але його зрозуміли. Японець проклинав мати, яка дала йому великі бажання, а народила безсилим і жалюгідним.

Ігор Муратов

ДУМА
ПРО КОМСОМОЛЬСЬКИЙ КОРАБЕЛЬ

I

Далеко від рідних просторів,
від сонячних нив і осель,
по хвилях південного моря
радянський ішов корабель.
На палубах мідь, наче сонце,
у трюмах порядок і лад,—
вели його в путь комсомольці —
орлята Республіки Рад.
Над ними полум'яно маяв
найкращий з земних прапорів,
їх п'яний хазяїн не лаяв,
на палубі боцман не бив...
Тому і моря й океани
пройшли без аварій вони,
любили свого капітана,
як милого батька сини.
І ще говорили: „Затоки,
проливи й моря обійди,
але корабельного кока
такого, як в нас, не знайти!“
Команді в далекій дорозі
на славу варила обід
маленька товаришка Роза,
дівча дев'ятнадцяти літ.

II

Про що ж ви співали, хлоп'ята,
у вільні години і дні?
Невже про заморські дукати,
що буря сховала на дні?
Чи може про царство чарівне,
де квітне кораловий мак,

про те, як в морської царівни
знайшов своє щастя моряк !?.
Та снились їм дальні причали,
і виділась рідна земля,
коли серед ночі звучали
куранти старого Кремля;
їх марення в глиб не манили,
не кликало дно золоте,
заморські скарби не п'янили,
співалося зовсім не те;
у вільну годину співали
про край, де змужніли вони,
про сповнені цвітом квартали,
уквітчані сонцем лани.
І ще їм ввижалась зелена
Іспанія в димі й в огні.
І слухали хвилі південні,
нечувані досі пісні ...

III

Не чорнії хмари зза моря пливуть
в іспанську свободну країну,—
чужі бомбовози на крилах несуть
смертельний вогонь і руїну.
Згадайте, згадайте, далекі брати,
як ми собі мир здобували,
як брали в огні перекопські дроти,
як свій Петроград захищали!
До бою, іспанці, за долю свою,
щоб грізні розвіялись тучі,
щоб ваша земля змолоділа в бою,
як наша вітчизна квітуча!

IV

Отак, не чекаючи лиха,
пройшли вони тисячу миль ...
У небі і зоряно й тихо,
на морі ні вітру, ні хвиль.
Та в час золотого світання,
коли уже схід запалав,
з'явивсь вдалині, мов в тумані
великий чужий пароплав.
Броньований зверху до низу,
він швидко назустріч їм плів,
і путь кораблю перерізав,
і жерла на нього навів.

І небо затьмаривши чисте,
що досі привітним було,—
на палубу слово: „фашисти“—
гадючим шипінням вповзло.

V

Біда налетіла нежданно ...
Минають хвилини тяжкі.
Закуті в наручні кайдани
радянські стоять моряки.
До них наближаються двоє,
в іспанським убранні вони,
запитують рухом: „Є зброя?“
І хлопці відказують: „Ні“.
І сам капітан поясняє
іспанською мовою їм:
— З нас кожен за щастя вважає
на судні ходить бойовім.
Та вірні наказам країни —
на мирному судні йдемо;
ми з дому возили тканини,
а зараз ми чай веземо ...—
Аж тут і „атаман“ з каюти ...
Прикладів посилався стук ...
„Іспанець“ помовчав, і люто —
як тупне, як гримне: „Цурюк!“

VI

І кинули в трюм, як в могилу,
і кріпко до стін прикули,
і мовчки прикладами били,
аж поки в тюрму привезли;
на острові дикім, пустельнім
стояла в'язниця ота,
і віяла жахом смертельним
ті підземель темнота.
На допит нічною порою
будили команду щомить.
— Про те, що в Іспанію зброю
возили — отут підпишіть.
— Писать ми не будем нічого,
бо зброї не мали, на жаль,
а то б ви дізнались учора,
що значить радянська сталь;
а то б ви тікали, пірати,
як ті полохливі кролі,

ви б знали, що значить спиняти
Республіки Рад кораблі!
Тортур ваших, виродки, мало,
щоб страшно зробилося нам ...—
Отак комсомольці казали
в обличчя кривавим катам.

VII

Минула неділя полону
в тюремній холодній імлі.
Пройшли демонстрантські колони
по нашій могутній землі;
вони нагадали не даром,
що в наших портах крейсери,
що птиці в сталевих ангарах
спокійно стоять до пори.
І серцем почувши вітання
і грізні слова земляків,
терпіла команда в мовчанні
нелюдські торттури катів.
Та часто нічною порою
здригавсь від ридань каземат,
і знали усі: за стіною
знущується з дівчини кат.
Він пивом в обличчя їй дише,
він тіло їй палить,— дарма!
Нічого вона не підпише,
хоч сповниться кров'ю тюрма!
І знов таки вечір надходить,
солдат за дверима завмер,
і рипнули двері, й заходить
до неї гладкий офіцер ...

VIII

Він має в кишені наказа
усіх полонених звільнить,
та він їй не скаже одразу,
він муку продовжить на мить.
Нехай не побачить ні дому,
ні сонця, ні світлих зірок,
і кидає їй на солому
в бруднім папірці порошок.
— Ти бачиш, я вмію жаліти
твій спокій в могилі одній,
як буде несила терпіти —
згодиться даруночок мій.

Холодні, пухкі його руки,
імла хоробливих очей
нагадують знову про муки
дванадцяти довгих ночей...
Він тихо до неї ступає,
ненавистю сповнених вщерть,
і дівчина Роза стискає
в маленькій руці свою смерть.
— Чи знов я стерплю до світання?
Піднести до вуст — і прощай...—
Товаришко Роза, встань,—
усе, що ти встигнеш, згадай!

IX

Згадай і герань на віконці,
і море у ріднім краю,
і друзів своїх комсомольців,
і сиву матусю свою;
Аркадії зоряне небо
й далекого порту вогні...
Він смерть їй дарує?
— Не треба
фашистської смерті мені!
У груди встромляй мені лезо,
пали мене, кате, до тла!
Я все ж таки родом з Одеси,
де Дора Любарська жила!
Де чують ізмалечку діти
в садках і у школах своїх,
за що Краснощокіна Іда
загинула в муках страшних!
То знай же — ми вмієм безстрашно,
не хилиючи зоряних чол,
вмирати за партію нашу,
за Ленінський наш комсомол!
Катуй мене, бий мене люто —
ти кров'ю заплатиш за це...—
І плюнула в вічі, й отруту
жбурнула катюзі в лице.

X

Все ближче до рідних просторів,
до мирних ланів і осель —
по хвилях південного моря
радянський ішов корабель.

На палубі мідь, наче сонце,
у трюмах порядок і лад,—
вели його в путь комсомольці —
орлята Республіки Рад.
В путі зберігав їхній спокій
один з бойових крейсерів,
і маяв на щоглі високий
найкращий з земних прапорів!
І снились команді причали,
і видилась рідна земля,
коли серед ночі звучали
куранти старого Кремля.
Вперед, моряки непоборні,
стрічайте уквітчаний день,
ми вашою мужністю горді,
про вас ми співаєм пісень!
Ви пройдете шторми і грози,
полярний розколете лід,—
і з вами товаришка Роза,
дівча дев'ятнадцяти літ...

Харків, 1938 р.

Анатолій Харченко

КОМСОМОЛЬСЬКА ЗАСТАВА

Небо було чисте й похолодне. Легкі подуви вітру приносили з того боку річки терпкий запах сухої трави і їдкий дим: манчжурські солдати варили обід. З свого спостережного пункту Виноградов простим, незброєним оком бачив їх; вони метушилися на подвір'ї глиняної присадкуватої казарми.

Виноградов сьогодні вийшов у останній наряд. Через два дні він має відбути додому; там на нього чекають мати, наречена, друзі комсомольці. Він любив розповідати про свою струнку, рум'янолицю Женю; вона працює вагоноводом і вчиться в середній школі для дорослих.

На сусідній сопці закувала зозуля. Виноградов пригадав дитинство і зовсім несподівано для себе запитав у зозулі— скільки йому ще жити. Зозуля враз замовкла. Виноградов у думці вилаяв себе за дурне питання і спинив свій погляд на річці. Невелику мілку річку вброд переходили японо-манчжури.

Серце йому забилося дужче. Кров розлилась по всьому тілу гарячими струмками. Він швидко прикинув скільки тих ворогів. Їх було чоловік сорок, а прикордонників тільки трое. Виноградов миттю спустився в долину і розповів про все старшому дозору.

— Нехай просунуться далі, а ми відріжемо їм шлях для відступу й знищимо,— блискавично вирішив старший дозору, верхолаз Добринін.

Виноградов і третій прикордонник — кулеметник, молодий комсомолец Рижков, уважно вислухали командира. Ніхто з них не згадав про кількісну перевагу ворога, думкою не спинився на тому, що зараз його можуть вбити і він ніколи не побачить неба, сонця, друзів...

Японо-манчжури тим часом навально йшли нашою територією, мелькаючи між кущами жимолості й дубняку. Попереду загону на низеньких конях їхало два офіцери. Вони виїхали на позолочену сонячним промінням сопку. Один з них скочив з коня, дістав фотоапарат і почав фотографувати місцевість.

— Рижков, ви плазом проберіться їм у фланг, а ми з Виноградовим зайдемо з тилу і постараємось скосити офіцерів. Тоді манчжури кинуться навтьоки назад й потраплять просто на нас. Ось тут ви їх і полосніть з кулемету, а ми з Вино-

градовим з гвинтівок піддамо жару,— сказав Добринін з невгасаючою усмішкою на обличчі.

Вислухавши командира, Рижков зразу ж рушив з своїм кулеметом і щез в зарослях папороті. Добринін з Виноградовим плазом почали вибиратися до стежки, якою щойно пройшов ворог. Вибравшись на стежку, прикордонники вибрали зручне місце, залягли і взяли на мушку офіцерів. З засідки їх було дуже добре видко. Випустили разом по одному патрону. Постріли досягли своєї мети. Виноградов побачив, як обидва офіцери, метнувши руками, немов бажаючи злетіти вгору, обернулись на місці і впали обличчям в колючі кущі. За цим зараз же зачувся тупіт японо-манчжур, що тікали назад і безладно відстрілювались. Сорок чоловік, озброєнних гвинтівками і кулеметами, бігли просто на прикордонників— Добриніна і Виноградова. Вони разом вистрелили, двоє японо-манчжурів звалилось під ноги тим, що бігли позаду. Прикордонники випускали обойму за обоймою, а Рижков з своїм кулеметом все ще мовчав.

— Може вбили Рижкова,— збентежено промовив Добринін.— Повзійть, товаришу, до нього, беріть кулемет і чешіть з флангу.

Виноградов глянув на командира і побачив, як по добре виголеному обличчю Добриніна вузенькою червоною стрічкою повзла кров.

— Вас поранено, товаришу командире?

— До свадьби заживе. Поспішайте.

Пригинаючись, дряпаючи об колючки руки, обличчя, Виноградов скоро добрався до Рижкова. Він лежав на густій траві. З кінців пальців на правій руці йому лилась кров: ворожа куля одрізала три пальці. Він не міг управляти кулеметом. До того ж там, де він лежав, місце було незручне для обстрілу. Треба було вибратись на пагорбок, до якого було метрів з п'ятьдесят.

— Гаятись не можна. Треба негайно зайняти позицію й строчити,— сказав Виноградов, передаючи гвинтівку Рижкову. Далі взяв кулемет і з ним поповз до пагорбка. Рижков, намагаючись забути за нестерпний біль, повз слідом за Виноградовим.

Виноградов швидко добрався до пагорбка, заліг якнайзручніше і випустив три диски в збиту групу японо-манчжурів. Після першої черги кулемету японо-манчжури подались назад, заметушилися, а потім, раптом, ошаліло кинулись в атаку на кулемет. Вони бігли з гвинтівками поперед себе. Багнети-ножі на гвинтівках хижо виблискували на сонці.

Виноградов з серцем повів кулеметом і, раптом, відчув: машину заїло. Серце завмерло. Тіло вкрив холодний піт. „Невже...“ майнуло в голові. Рижков наблизився й рвучко звернувся до Виноградова.

— На гвинтівку. Відстрілюйся, а я швидко розберу куле-

мет, я його, як свої п'ять пальців знаю,—і тут же глянув на свою праву руку без трьох пальців. Обличчя перекошилось, зітхнув.

Японо-манчжури наближались. Виноградов бачив уже зовсім близько незграбний клинок в руках японо-манчжура, чорні брови на жовтому обличчі. Він вистрелив в нього і майже одночасно відчув, як сильним поштовхом його, Виноградова, було кинуте долу; щось тепле полилось в чобіт. Падаючи, він зачув, як над самою його головою знову застукав кулет мет Рижкова. Потім стало тихо; поїняла прохолодь. З особливою силою запахло травами й землею.

Рижков встиг випустити ще один диск, розстрілюючи порушників кордону. Рука з відбитими пальцями пекла, але він не відчував болю. Він лишився один проти десятка японо-манчжурів, що сунули й ошаліло кричали „банзай“. Диски були випущені всі. Він схопив гвинтівку за дуло, випростався і садонув прикладом по голові японо-манчжура, що готовий був взяти його на багнет. Японо-манчжур захитався і впав. Рижков замахнувся ще і на повні груди вигукнув: „Ми здаватися не вміємо!“ Саме в цей момент наспіла з застави прикордонна кіннота. Вона увірвалась в групу порушників. І тільки видно було, як блищали шаблі та падали ниць японо-манчжури. Розчистили групу і наздогнали решту, що тікала.

На траві між кущами лежав непритомний Виноградов. Рижков нахилився над ним, швидко припав до його грудей, потім підвівся й з радістю вигукнув:

— Живий парень.— Зібравшись з силами, взяв на плечі й одніс трохи набік з поля бою. Хотів і далі нести, та знесилевшись від втрати крові, повільно присів, поклав Виноградова на траві і ліг сам поряд нього.

Виноградова було тяжко поранено. Минали дні. Лікарі побоювалися за його життя. Вони постійно вартували біля нього. Втративши притомність, він жалібно кликав Женю, зважав її пестливими іменами.

Був погожий сонячний день, коли Виноградов опритомнів. Це, як особливу радість сприйняв командир загону, в якому був Виноградов. Командир прибув до лікарні і не стримався, щоб зараз же не повідомити Виноградова, що жоден японо-манчжур не повернувся до себе на той бік річки. Втік тільки один офіцерський кінь.

У Виноградова радістю засвітилися очі. Перед ним, наповнена глибоким змістом, широко простяглася батьківщина.

Сопки, гори, джерела, річки, ліси, степи — земля, осяяна життєдайним сонцем, це його країна. Він господар і він свято оберігав і вугіль Донбасу, і Кремль, і славу Бородіно, і картини Сурікова, і вірну свою любов до Жені.

Геннадій Брежньов

ДРУЗЬЯМ ДАЛЕКОСХІДНОГО ФРОНТУ

Я з вами був в Хасанську грізну ніч;
Гриміли гори, тучі пломеніли,
Коли йшли ви ворогу настріч
І лобовим ударом штурм відбили.

В рішучості удару пізнаю
Традиції славетні більшовизму:—
Не відступати арміям залізним,
Більшовикам не падати в бою!

Харків, 1938 р.

Михайло Христич

НАТА

I

Ритмічно вистукують колеса. Летить поїзд. Свисне пронизливо паровоз, роздере на клапті вогке повітря і знову вперед. Підбіжить до станції, запитає семафора рвучким гудком і мчить в неозору даль, вистукуючи колесами бадьору мелодію-пісню. Везе кращих дочок своєї країни: з Кавказа, Криму, Ленінграда, України і Москви на Далекий Схід. Більшість поприпадало до вікон і захоплено вдивляються в тиху синь глибокого Байкала.

— Шкода, що проїжджаємо вночі біля цього казкового озера, жалкує учителька з Кавказа Галина Ярова. Її підтримують інші.

Всі дівчата, що лише шість днів тому познайомилися в Червоній столиці — Москві, в ЦК ВЛКСМ, тепер міцно подружились між собою. Їх зв'язала єдина мета — працювати на сході своєї батьківщини. Вони розмовляли про схід, а більшість про свою майбутню роботу, про Валю Хетагурову, що закликала дівчат нашої чудової країни до себе в Хабаровськ.

Яка вона? Думали...

Ната Яківець — трактористка з України — дивилася ліворуч у вікно вагона. Вона мало слухала зараз розмови своїх подруг.

„Багато землі“, — думала трактористка, ідучи вперше за своє життя в таку далеку подорож.

Інколи здавалося, що її обгортає непроханий сум, туга за своїм колгоспом і особливо за вірним товаришем — трактором. Адже вона на своєму залізному коневі, ведучи за собою бригаду, ось уже другий рік тримала першість в МТС, даючи стахановські зразки в боротьбі за Сталінський урожай. А потім: райком комсомолу, Сталіно, Москва і нарешті...

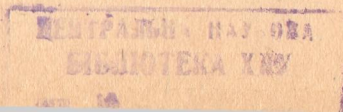
— Поїду, подивлюся, — геть розганяючи сум, говорила до себе Ната.

Поїзд мчав усе далі й далі на Далекий Схід...

II

В Хабаровську дівчат зустріли, немов давно знайомих.

Валя Хетагурова розповіла їм про велику роботу і будівництво на сході.

— Тисячі дівчат нашої чудової країни приїхало на схід, щоб будувати нове життя — соціалізм. Там, де були голі сопки і непрохідні болота, виростають нові міста, — говорила Валя.

Закінчила вона свою промову словами маршала Радянського Союзу товариша Блюхера: „Всього у нас на сході багато, людей тільки не вистачає“.

Ці слова добре запам'ятали дівчата, роз'їжджаючись на Камчатку, в тайгу, Владивосток і в місто юності — Комсомольськ.

— Поїду туди, де потрібні люди, де є і для мене робота, — заявила Ната в комісії, що призначала на місце роботи дівчат-хетагуровок.

— В колгосп поїдеш? — запитала Валя.

— Так, — була відповідь.

Непомітно надходила похмура осінь, несучи з собою сірі океанські тумани, розкидаючи їх краплинами по оновленій землі.

Шумів легенький вітер...

Як не доводив керівник Куйбишевського райземвідділу, що в колгосп, розташований біля тайги, потрібно послати головою чоловіка та ще й з великим досвідом роботи, не помогло.

Секретар райпарткому товариш Голубов рішуче відкинув пропозицію райземвідділу і дав свою згоду райкомові комсомолу відрядити в колгосп імени Блюхера хетагуровку — Нату Яківець.

— Нічого, допоможемо. Головне — організація мас на боротьбу за великий урожай тут на сході.

В цей же день Ната написала листа на Україну в свій колгосп.

„Товариші! Я вже приїхала на схід. Одержала відрядження — працюватиму головою колгоспу (як виберуть), десь тут, кажуть, під тайгою.

Не знаю, що буде далі. Мені здається, що я не справлюся з цією роботою, але відмовлятися було соромно. Про роботу напишу. Вітаю всіх. Ната“.

III

До колгоспу під тайгою Ната їхала швидко. Інколи вона запитувала шофера: — Чи далеко ще? — Але той поглядав на неї скося і весь час, поправляючи кашкета на голові, скупко відповідав: — Ні, зараз приїдемо.

Минали години...

Непомітно Ната розговорилося з шофером і навіть дізналася, що він недавно демобілізований червоноармієць, комсомолец і звать його Василем.

— Так ти, Василю, теж з України?

— Так.

— З Лубен?

— Еге.

— А до армії чим працював?
— Спочатку трактористом в МТС, а потім шофером, а за-
раз,— чуть усміхаючись додав Василь,— і шофер і танкіст.
— Так,— повторила Ната, а потім знову перепитала Василя:
— Кажеш, що колгосп сто кілометрів від району?
— Еге.

Машина, минаючи грузьке, незамерзле болото, летіла впе-
ред, туди, де починалася тайга. Хоч осінь взяла вже верх
над усім, але ще скільки оком не глянь, кругом степ шу-
мить з розкішним некошеним сіном... А там, далі — чагарник
низенький, низенький.

— А це чие? — показуючи на лани, запитала Ната у Василя.
— Не знаю.
— Як?
— А так, сіна тут скрізь багато, а оце мабуть, козам за-
лишили.

— Козам?

— Еге.

І знову мовчанка...

Василь цілу дорогу думав запитати у незнайомої чорнявої
землячки — чого вона їде до них в село, але ніяк не наважу-
вався, а коли залишилося кілометрів десять до села, він по-
правляючи кашкета, звернувся до Нати:

— Ви до нас напевно вчителювати?

— Ні, просто так, в колгосп.

— В колгосп? — значить агроном, — вирішив Василь. Зза
сопки і низеньких чагарників під синьою стіною тайги пока-
зувалося село.

IV

В будинку колективіста повно людей. Прийшов і Василь
на колгоспні збори, щоб обрати голову правління.

Після обговорення доповіді про підсумки роботи за 1937 рік,
взяв слово поважний, знатний колгоспник Саїд Унь-Де.

— Я гадаю, товариші, що головою оберемо товариша,
якого рекомендують нам райпартком і Валя Хетагурова — трак-
тористку Нату Яківець.

— А де вона раніш працювала? — запитав хтось з людей.

Ната встала, підійшла до столу і, по ниточці перебираючи
своє минуле, розповіла колгоспникам.

— В колгоспі з 1932 року. До цього два роки вчилася в
агрошколі біля Макіївки на Донбасі. Була членом правління
колгоспу, а потім бригадиром тракторної бригади в МТС.

— Оберемо, хороший товариш, — говорив Василь до людей.

— Оберемо, — підтримали інші.

Сонце непомітно ховалося за зелену стіну тайги, розси-
паючи своє золоте проміння на лани, село...

В колгоспі імені Блюхера довго засідало правління.

Бадьора пісня лунала в центрі села.

Повертаючись з колгоспних зборів, Ната спинилася серед вулиці з кількома товаришками. Всі вслухалися в бадьорі слова чудової пісні.

А коли пісня почала поступово затихати, Ната промовила, звертаючись до подруг:

— Так, товариші, здається недавно я працюю головою вашого колгоспу, а полюбила ваше село, як своє рідне.

Попрощавшись з товаришками, Ната пішла вулицею, що вела до правління, і зустріла лісника. Подумала про себе:

„Люди всі працюють, вночі відпочивають, а він, лісник, чогось крутиться в селі щовечора, наче хто прив'язав його. Цікаво. А втім, слід перевірити“.

Летіли дні. Колгосп завзято готувався до жнив і Ната працювала по-стахановському. Та її не покидала настирлива думка. Лісник Яхновський ніяк не дається до рук. І в уяві Нати ще раз пропливла така картина: за селом виділяється хата Яхновського. Люди розповідають, що лише півроку тому, невідомо звідкіль, приїхав до них лісник, взяв хату і почав своє „лагідне“ життя.

Що робилося за стінами старої, але великої хати лісника, про це мало хто догадувався.

Проте Яхновський буває в селі лише вночі, а на день, мов привид, кудись зникає.

Все це добре знає Ната від колгоспниць. Знала і про те, що він відмовляв ударницю Ярину Котову працювати в колгоспі.

І от одного разу вирішила Ната завітати до Яхновського в дім.

У хаті біля печі метушилася молодиця, а на лаві за столом сидів якийсь хлопчисько з очима, мов у ворона. Знаючи про те, що в селі і в лісника дітей таких немає, і вперше побачивши цього хлопця, Ната зацікавилася:

— Чий це хлопець? — звернулась вона до молодиці, що прибирала в хаті. Та сполохано глянула на неї і, вагаючись, плутано відповіла:

— Це наших знайомих... Від сусіди лісника...

— Від якого лісника?

— А такого, що живе в лісі...

Ната більше не розпитувала. У неї в одну мить назрів план, але про це вона нікому не сказала.

Вона на другий день розпитала в колгоспників, де саме живе той лісник, і разом з двома прикордонниками та Василем вирушили прямо туди.

На третьому кілометрі від кордону вгрузла в землю будка лісничого сторожа. Навколо, скільки оком сягнеш, пишним зеленим килимом простяглися колгоспні лани, тайга.

Кілька старих сосен, що оточили будинок і захищали його від вітрів, та не раз своєю прохолодою в час літньої спеки приваблювали прохожих, утворили тут затишний куток. Хто знає, що криється в цьому будинку? Чимало він бачив на своєму віку різних пригод, а його мешканці, живучи на відлюдді, звикли заховувати свої таємниці у міцних дерев'яних стінах.

Коли коні рвучко зупинилися коло криниці і почувся стукіт у ворота, на подвір'ї загавкала собака. Молода, огрядна жінка, краечком сірого ока зиркнула зза завіски вузького вікна і знову, як тінь, зникла за дерев'яними мурами.

— Хто там?

— Відчиніть! — гукнули спокійно приїжджі.

В домі тихо. Лише скажено гарчала собака, видзвонюючи ланцюгом. Вітер стиха шумів у верховіттях високих сосен.

— Дійсно щось тут криється, — немов про себе промовив Василь.

— Да, — протяг прикордонник товариш Степанов.

Вони ще дужче постукали в ворота. Двері не відчинялися. Все затихло.

До сільради, звідки можна було говорити телефоном до застави, було кілька кілометрів.

Залишивши прикордонників та Василя біля будинку, Ната поїхала до сільради.

А тим часом в будинку лісника Гроховського не було ніяких змін, тільки ще щільніше позачинялися вікна, позамикались двері.

Начальник застави, що його так добре знала дружина лісника Гроховського, запропонував їй відчинити двері. І коли всі разом зайшли в кімнату і почали обшук, наставляючи зброю в кожний підозрілий куток, Степанов перший вигукнув:

— Руки вгору!

Під ліжком, зігнувшись, лежав Яхновський, а з ним ще один невідомий. Степанов клацнув замком гвинтівки і ще серйозніше вигукнув:

— Вилазьте!

Шпигунів викрито. Встановлено також, що сторож — лісничий Гроховський — колишній жандарм-провокатор. Знайдено підроблені документи, зброю і золото однієї з фашистських держав.

Повернувшись від сільради, Ната задоволено глянула на заарештованих, а потім, звертаючись до Василя і прикордонників, спокійно промовила:

— Ворога ще не добито.

Скоро вирушили всі до застави. Яхновський, як хижий звір, востаннє зиркнув на будинок. Позаду гарчала собака.

VII

Минали дні, місяці...

Сонце непомітно виходило зза тайги, золотило широкі степи сходу. А серед людей ішла завзята боротьба за першість у змаганні, за високий урожай і освоєння напівдикого степу. Ната працювала в колгоспі самовіддано. Вона згуртовувала навколо себе актив — комсомольців і колгоспників, вела їх на штурм урожаю. Не легка це була робота.

Весняну посівну колгосп імени Блюхера під тайгою закінчив першим у районі. Про це писала газета, вміщуючи фото кращих ударників поруч з головою колгоспу.

Наближався вирішальний іспит для Нати — жнива. — Допоможіть, — писала Ната до райкому комсомолу, і райком допомагав.

В час жнив Ната і Василь сиділи на тракторах: косили, молотили. Працювали не покладаючи рук.

В кінці серпня в далекосхідній газеті з'явилася маленька стаття, але важлива своїм змістом:

„Колгосп імени Блюхера — голова хетагуровка Ната Яківець — першим в краї закінчив жнива і розподіл наслідків господарювання. Кожний колгоспник одержав на трудодень по 8 кілограмів хліба і по 10 карбованців грошей“.

А через декілька днів Наті прийшла телеграма: „Вітаю вас, товаришко Яківець, і всіх колгоспників з перемогами в боротьбі за урожай, за освоєння сходу. Патріоткам нашої країни слава!“

Маршал Радянського Союзу
командарм ОЧДСА Блюхер“.

— Я так і знав, ми переможемо, — говорив Василь своїй дружині Наті.

В будинку колективіста, де півроку тому Нату обирали головою колгоспу, шуміла пісня:

Буя тайга зелена
Про нові, ясні дні.
Спасибі тобі, Ленін,
Спасибі тобі, Сталін,
Життя в нас,
як пісні!

ДВК, Ворошилов, 1938 р.

Валентин Бичко

ЧОТИРИ ДРУГА

I

Над степом кубанським, над хвилями вод
На крилах могутніх летів самолёт.
Він хмари важучі на дим роздимував,
Він сонце затьмарив зірками двома.
Всі погляди в небо шугали за ним,
І стежили пильно за краснем стальним.
А він — то проплив золотим кораблем,
Пропелером блиснув, мов грізним мечем,
То вище угору піднявся орлом —
Прозороясний висоті напролом,
То срібною краплею в небі замлів,
То зник у глибинах, невидних з землі.
Так високо зроду ніхто не літав,
Такої відваги ніхто не видав.
І люди питали: „Та хто ж той пілот,
Що в сине безмежжя повів самолёт?“
Та от розпластались два дужих крила,
Сталева машина на землю пливла.
І вийшов з машини пілот молодий,
Плечима широкий, очима ясний.
На грудях у нього, над серцем самим
Три букви горіли полум'яно: КІМ.
І люди сказали: „Це вславлений знак.
Пілот - комсомолец. Ми й думали так“.

II

В Леванті зеленим між диких висот
В атаку ішов Карло - Марксівський взвод.
Бійці підіймались по скелях крутих —
Гвинтівки в руках не тремтіли у них.
Серця на місцях. Боягузів нема.
Тут молодість славна і мужність сама.
Та от зататакав з кущів кулемет.

Бійці не здригнули. Вперед і вперед!
Ніхто не спинивсь. Боягузів нема.
Поранені — вногу ідуть з усіма.
І от закружляли вгорі літаки —
Фашистські „Савойї“, мов хмари важкі:
І кулі посипались градом дзвінким,
І сірим туманом розвіявся дим.
Бійці не здаються. Ще швидше пішли.
Убиті — до сонця обличчям лягли.
А хто це, а хто це побіг уперед?
Хто кинувсь в куші, де строчив кулемет?
Вже мавр - кулеметник убитий лежить.
З кущів кулемет не вгаває строчить.
Та строчить він в спину фашистських вояк —
І в лавах фашистів счинивсь переляк.
Вони відступають, тікають вони,
Біжать без оглядки із поля війни.
І вийшов з кущів з кулеметом важким
Юнак невисокий назустріч своїм.¹
На грудях у нього над серцем самим
Три букви горіли полум'яно: КІМ.
Бійці говорили: „Це вславлений знак.
То — наш комсомолец. Ми й думали так“.

III

Шуміла Янцзи у вечірній імлі,
Нечутно японські пливли кораблі.
На березі тихім рибалка сидів,
Нічого не бачив — він рибу ловив.
Та от покупатись схотілось йому
І тихо пірнув він у водяну тьму.
Шуміла Янцзи у вечірній імлі,
Нечутно японські пливли кораблі.
Сідали японці у шлюпки малі,
По водах спокійних пливли до землі.
Одчалила перша — пливе і пливе,
Та тільки — чи в шлюпці кермо не криве?
Та тільки не слухають весла гребця,
І плаванню довго не видно кінця.
І враз як закружить. Біда! Коловерть!
На чорному дні їх чекає вже смерть.
Так шлюпка по шлюпці осіли на дні...
І от кораблі засвітили вогні,
Прожектором в водах намагають путь
І знову назад обережно ідуть.
Та вже звідусіль до Янцзи — до ріки,
Як стріли, китайські летять літаки.

І падають бомби, як грози, як грім,—
Встає з кораблів чорнохмарний дим.
І тут випливає рибалка — і вслід
Своїм літакам посилає привіт.
Він вудку згортає, сорочку одяг
І мовчки додому пішов по полях.
На грудях у нього, над серцем самим,
Три букви горіли полум'яно: КІМ.
Це він під водою, як риба кружляв,
І шлюпки в'юнкі в коловерть направляв.
Та тільки ніхто про це в світі не знав.
Про подвиг нікому герой не сказав.

IV

В завулках Берліна — сполохана ніч,
Ніде не лунає ні гомін, ні річ.
Та от прокрадається хтось у тіні
І ледве відстукує крок в тишині.
І там, де він пройде — гукає плакат,
Мов бомба, немов вибуховий снаряд:
„Es lebe Ernst Telman! Es lebe Rot - Front!“
І чуються кроки ротфронтівських рот,
І сходить зоря над Берліном красна,
І прийде в Німеччину воля ясна.
От чується шерех. І хлопець приник.
Вилазить зза рогу гладкий штурмовик.
Тут треба тікати. Нерівна борня.
І хлопець тікає у тьму навамання.
Помчалася куля за ним навздогін,
І хлопця догнала ... Хитнувся Берлін,
Холодні квартали в очах попливли,
І прапор червоний підвівся з імлі.
І хлопець на камені вбитий лежить,
І хлопцеві вічно у споминах жить.
На грудях у нього значка не було,
Та кімовське ім'я у серці цвіло.

V

На Площі Червоній травневий парад.
Стоять на трибуні три друга уряд —
Меткий кулеметник з Левантських висот,
Китайський рибалка, радянський пілот.
На грудях у друзів над серцем самим
Три букви палають полум'яно: КІМ.
Вони незнайомі. Та кожен з ребят
Друг другові каже: „товариш“, „камад“

І тільки берлінського друга нема...
Та ні! Він незримо стоїть з усіма...
І погляди їхні звернулись туди,
Де юних ялинок зелені ряди,
Де на мавзолеї, на лівім крилі —
Людина найкраща на цій землі,
Де Сталін стоїть у шинелі простій —
Учитель, товариш і вождь дорогий.
На Площі Червоній травневий парад,
І друзі стоять на трибуні уряд.
Вони незнайомі, а друзі — давно,
І кажуть друг до другів слово одно.
І слово те: Сталін! Воно їх вело
На подвиг, на славу, — їм силу дало.
Воно їм — як сонце, як гордісний стяг,
Вони переможуть із ним у боях.

Харків, 1938 р.

Михайло Білик

ДРУЗІ

ОПОВІДАННЯ¹

— А що ж далі? — запитав лейтенант Бровко, затаючись цигаркою.

Насупроти лейтенанта, на канапі, сидів молодший командир, нервово вистукував пальцями якусь мелодію, що змісту їй сам не знав.

Лейтенант Бровко і командир — старі друзі. Вони пам'ятають 1923 рік. Тоді їх обідраних і голодних підібрали на Харківському вокзалі й відвезли до дитячого містечка, що над Ворсклою. Батьків ніхто з них не знає. Так разом, забуваючи вулицю, увіходили в життя рівноправними будівниками. Училися в агрошколі, а в 1930 році роз'їхались. І от знов зустрілись на кордоні...

— Відповідай, Ваню, — підійшовши до нього вдруге, попросив лейтенант, — як другові.

Випадкове знайомство молодшого командира Івана Непроїди цікавило лейтенанта. Він не мав наміру творити допита, а хотів приязністю викликати одвертість.

— Та про це не варто й говорити, — очі Непроїди палали прихованою таємністю, — коли ми вийшли з театру, я зустрів її на панелі, біля парку. Вона стояла обіпершись на паркан і любувалась Амуром. На голові у неї був зодягнений блакитний берет. Він гармоніював прекрасному личку, що...

— Що ти закохався, — сміючись зауважив Бровко.

— Цілком вірно, — уже сміливіше підтвердив Іван. — Я запитав: яка година? Вона недовіжливо глянула на мене і легко посміхнулась. А що то була за усмішка? У ній все: і любов, і привабливість і ще щось таке дороге... Вона відповіла — чотири, й запитала водночас: спішіте куди? Ми стояли кілька хвилин мовчки. Вона перша заговорила. Вийшла зустріти брата, що служить в одній із частин, але чомусь не вийшов. Про себе не багато розповідала. Сказала тільки, що вчиться в Медінституті.

¹ З книги „Далекий — Близький“, що написана автором до XX - річчя лєнінсько - сталінського комсомолу.

— Ну й чим же закінчилось це? — запитав лейтенант.

— Цікавишся? — іронічно усміхнувся Іван. — Фінал ось який: ми розпрощались, щоб бути знайомими і зустрічатись.

— Виходить, успіхи в тебе надзвичайні. — Роблячи наголос на слові „надзвичайні“, лейтенант підвівся з канапи, підійшов до вікна. Перед очима, скільки сягає зір, — тайга. Здається їй і краю немає. Бере початок біля вікон, потім зеленим панно шугає в далечинь, аж до обрію. Волога залітає через шатирку і збуджує почуття.

Кілька хвилин висне мовчанка. Іван Непройда слідкує за рухами лейтенанта й помічає надзвичайні зміни, що стались з його товаришем. Замість постійної усмішки, суворі обриси обличчя, обмірковані рухи, говірка, дії, стали особливістю Бровка. Поверх широких, лапастих брів лягли дві, ледве помітні, зморшки. Обіпершись рукою об стіну, щось думає напружено. І раптом, мов би згадавши, легко повертається до Непройди:

— Ну, добре. У вихідний день матимете відпустку.

— Єсть, у вихідний день, — виструнчився Іван.

Майже вибіг з кімнати. Він вже задалегідь уявляв зустріч з Іною, її ласки. Яка вона чудова! А коли читає Гейне, здається переносить його кудись в казкове оточення.

Біля казарми його зустрів Крупов і передав листа. Здивувався спершу. Від кого? Невже від неї? Лист писала Іна, прохала якнайшвидше зустрітись.

У ленкутку вже давно чекали Непройду бійці. Комсомольська організація виділила його керівником загальноосвітнього гуртка і він старанно працював з бійцями. Зрозумілою, простою мовою розповідаючи якийсь епізод, міг зацікавити слухачів. Навчання завжди проходило активно. Навіть Іван Крижук, на якого безнадійно махнув рукою попередній керівник, став першим учнем у Непройди.

Та сьогодні помітили товариші стривоженість свого керівника. І голос був мов застужений, і рухи невпевнені. А всьому причина — лист Іни. Вона стояла перед ним манлива і далека.

Коли ж закінчилося навчання, низкорослий, проте міцно складений, Степан Бова відкликав Івана і стурбовано запитав:

— В чім справа, друже? І вигляд у тебе... Обов'язково відпочинь.

— Це пусте! — роблено посміхаючись, відповів Іван, — це нічого.

Хотів ще щось сказати, та тільки махнувши рукою, швидко вийшов з кімнати.

Його стривоженість помітили всі товариші, але поважаючи, мовчали, хоча цікавилися знати причину.

Причину знав тільки лейтенант Бровка і загадково посміхався.

Учора прочитали наказ Наркома Оборони про чергове звільнення. Непройда вперше за три роки згадав всі дні прожиті в армії. Перші кроки його, як і в кожного, були невпевненими. Він обережно підходив до ліжка, тендітно брався за рушницю, боячись, щоб чогось не трапилось. Потім непомітно ріс, збагачував себе досвідом, став молодшим командиром. Не раз начальник школи, міцний сідовусий старик, перед ладом виносив йому подяку за службу. Стільки сил віддав, виховуючи бійців свого відділення! Радів, коли на останньому інспекторському огляді комбриг Тягунов подякував бійцям. Згадався і Казахстан: постало бажання знову бути серед товаришів.

Іван підходив до міста й не пізнавав доріг. Всього тільки тиждень як він ішов зеленими алеями лісу; тоді ще відчувалось довкола життя. Тепер безсило хилилась пожовкла лісова трава, квіти. Обмаль було сил у дерев, щоб затримати розгнівані пориви вітру. Шлях навколо грязькуватий. У повітрі пахло прохолодою, дощовою далеко-східною осінню. Інколи над тайгою пролетять з криком ворони, й знову тиша. Це все споглядав Непройда не як вчений, а як рядова людина, проте помічав надзвичайні зміни в природі.

Всі ці дні Іван боровся сам з собою. Лігши після відбою до ліжка, довго вглядався в темінь стелі. Думав про Казахстан, який так покохав; дошкульна спека, піскові буруни, холодні літні ночі вабили його. Там потрібні люди, щоб переробити цю пустелю на квітучий, родючий, сповнений буянням край. Не менш почуттів у нього і до Далекого Сходу. Та все ж рішення було одне—їхати до Казахстану.

Так, копаючись в думках, непомітно дійшов до квартири Іни. Ступнувши на поріг хвіртки, згадав про Іну і прискорено попрямував до дверей. Відчував як від радості калатало в грудях серце. І це завжди в нього перед зустріччю.

Тремтячи постукав у двері: раз, удруге. Почулися кроки. Замість Іни двері відкрила середніх років, але зі свіжим обличчям, красива жінка. Іван уперше бачив її. І запримітив як жінка похлихо відсахнулася в глибінні дверей. Переляк спалахнув по обличчі. Хвилину стояла мовчазна, а згодом, роблено усміхаючись, з тривогою в голосі, запитала:

— Вам кого?

— Іну Студієць,— спокійно відповів Іван.

— А я так злякалась, що не могла спершу відповісти.

— Зараз, зараз, зачекайте,— співучим голосом відказала жінка.

Іван дивувався, звідки ця жінка? Адже Іна ніколи й словом не обмовилась про знайомих, за винятком брата, якого він так і не бачив. Батьки, за її словами, померли ще в 19 році

і вона „самотужки пробивала гранітну стіну до життя“. В таких випадках Іна намагалась більш високопарно висловлюватись, щоб підкреслити свою культурність...

Спершу до вух Івана долинула притишена говірка, а згодом вийшла Іна. На ній було зодягнене шовкове плаття, не зачесане волосся спадало на чоло. Просто в обличчя Іванові понісся пах горілки.

— А, Ваня! А я чекала!

Іна була розв'язніша ніж завжди й поцілувала його в губи, чого раніш не робила. Перший раз цей поцілунок став противний Іванові.

— Заходь! Заходь! Тебе чекають друзі!— запрошувала Іна.

— Друзі? Звідки? Ти ж...

— Приїхали,— урвала мову Іна,— ідемо, любий!— іще раз поцілувала в лоб...

Цигарковий дим окутував кімнату. На столі пляшки, різна страва.

Іван навіть не встиг приглянутись до присутніх, як Іна вже знайомила.

— Прошу,— рекомендувала вона, лукаво посміхаючись у бік Івана,— та він не помічав цього.

Той, що назвав себе інженером Грінбергом, був високий і надмірно худий. Єдиною відзначною рисою був великий лоб, що надто випирався над маленьким обличчям. Здавалось, що природа, кепкуючи з людини, ліпила її до черепної коробки, а потім безнадійно махнула рукою. Другий—Кружалка, медик, вже літній, з посивілим волоссям на півголови, бавився неугавно англійською люлькою у беззубім роті. Незнайома жінка— його дружина й далека родичка Іни.

Ніяково почував себе Іван в цьому товаристві. Це помітила й Іна. Присіла поруч:

— Ну, випий, любий,— наливши чарку піднесла йому.— Ну, заради мене.

— Ні, Іно! Я не п'ю.

— Іно,— підвівся Грінберг,— є такі люди, що не п'ють. І навіщо ці благання? Адже так, товаришу...

— Непройда,— підказав Іван.

— Цілком вірно. Я й говорю: Пройда.

Більше й не намагався Іван поправляти уже на підпитку людину. Його цікавило тепер інше.

— Ви б, патефончик завели, Іно Павловна,— витираючи хусткою спітніле чоло, підказала дружина Кружалки,— сумує ж бо молодий чоловік.

Але нічого вже не могло розвеселити Івана, ні співучий голос молодиці, ні ласки Іни, навіть ці гугняві пісні, танго, фокстротів. Все, все, навпаки, нервувало Івана. І він ніяковів, раз-по-раз ряснів потом його лоб.

Щодалі, мова п'яних людей ставала відвертішою і спірливою. Грінберг досить цікавився справою оборони нашої країни, хоча й говорив загальними фразами:

— Тепер вже нікому не похитнути нашої моці. Адже так?— ікнувши, запитав він Івана.

Непройді навіть відповідати не хотілось, але щоб не вивити своєї розгніваності, погоджувався:

— Цілком вірно.

Прихована підозра до цих людей народжувалась у глибині душі Івана і, бубнявівши, підходила до горла. Він почував, що Іна навмисне закликала його до себе, певне, гадаючи напоїти його й про все дізнатись. І тепер, замість поспішати, хотілось залишитись ще серед цих людей, щоб мати певну думку про них. Та треба поспішати.

Згадав—завтра ж іти до наряду.

— Хоча поїж, Ваню,—упадала перед ним Іна.

— Дякую. Я пообідав.

— Прошу. Кисіль, печиво, морозиво, шоколадні цукерки. Ти ж їх так любиш. А, милий?

І сильний пах горілки разом з поцілунком знову вдарив в лице мов отрута.

Хтось обережно стукав до дверей, і всі присутні, за винятком Івана, стривожено обмінялись зором.

— Я сам відкрию, не турбуйтеся,—промовив Іван.

На порозі стояла молода, чепурна, з тоненькими бровами над чорними очима, дівчина.

— Прошу, вам кого?—ввічливо запитав Іван.

— Іну Студієць.

Це була знайома Іни. Вона спершу тримала себе нерозв'язно, дедалі знахабніла. Пила чарку за чаркою, не гірше за цих франтоватих мужів. Соромицькі анекдоти не сходили з її уст. Скільки не намагалася Іна урвати її мову, та це не легко давалося.

Сп'янілі гості божевільно кружляли у танку, тільки Іван, роблено усміхаючись, зневажливо обводив їх зором.

— Я на хвилину,—кинув Іван на погляди присутніх і виїшов з кімнати.

Майже на вулиці навздогнала його Іна. Прохала лишитись.

— Вибачте мене,—і, навіть не потиснувши руку, пішов геть.

— Ти ж прийдеш?—кинула услід і закінчила про себе:— Прийде. Ласки мої зроблять своє.

І ще довго стояла на порозі хвіртки жіноча постать. Холодний вітер грався її каштановим волоссям. І коли хтось гукнув її, вона усміхнулась мовчазно, але зле, різко повернувшись і пішла до кімнати. Пальці рук, хруснувши, зімкнулись у кулак.

— Це все, що трапилось,— закінчив Непройда, глибоко зітхнувши.

Якусь хвилину мовчали і лейтенант і відсекр комсомолу. Їх обох в однаковій мірі цікавила розповідь Непройди. Мовчанку урвав лейтенант.

— Добре. Я про все розповім начальнику загону. А тепер, товаришу Непройдо, ідіть відпочивати. Завтра до наряду...

...Сутінки тягнуться зза сопок і темрява поволі осідає довкола. Ще якусь хвилину яскравіють верхів'я вже голих дерев. Коли Іван Непройда вийшов з застави, була вже ніч. Хоча й темрява, та це не турбувало його, бо з шляхами він був обізнаний добре. Не гірше орієнтувався у місцевості і боець Гуля. На заставі Григорія Гулю звикли бачити веселуном. А в наряді, в секреті він був удумливим, чітким. Він мав досить сили волі висиджувати годинами в холодні, зимові дні пургу. Влітку навіть надійшли москити були для нього дрібницею. До всього цього Гуля був ще ініціативним, добрим товаришем. Ішли мовчки, іноді пошепки обмінювалися словами.

Шлях понуро плівся на гору, минаючи повислу над урвищем кам'яну брилу і, спочиваючи, простилася обабіч дерев. Біля обпаленого блискавицею дуба зупинилися. Непройда оглядівся довкола.

— Вам ліворуч. Зустріч буде тут. Коли щось...

— Зрозуміло,— відповів Гуля.

Тихо розійшлися товариші. Відійшовши ліворуч, Іван прирів під куцем.

Ніч на кордоні буває іноді тихою; сьогодні якраз вона й була такою. Іван прислухався до неї, не довіряючи тиші.

Сам не збагнув як згадалася Іна. Після останньої зустрічі минув тиждень. Він бачив зараз її на чорному полотнищі лісу. Ті ж уста, брови, той же блакитний берет красиво приховує каштанове волосся. Та замість бажання відчувати її поруч, призиривість і огида проймали Івана. Сьогодні він гаразд подумав про Іну. Вона не така, як всі дівчата. Як блакитно-ока Роза з Волновахи. Іна має погані особливості. Вона високої думки про свою культуру, не постійна в любові. Її любов — це хвилинкове захоплення для користі, не більше. Тільки бувало заманеться Іванові запитати про її учбу, або чим вона живе без нього, Іна не відповідала, а мов навмисне, зводила мову на інше.

Мрії урвались. Здалеку почувся тріск. Підвівся Іван, руки по інерції зімкнули рушницю. Насторожив слух. Згодом з протилежного боку почулися притишені кроки. Але покищо не бачив людини.

Гукати на допомогу Гулю — пізно, та й голос може налякати невідомого, рішив сам зустріти.

Розходився вітер. Мов би зичучи добрість Іванові, розігнав хмари, і місяць осяйнив проруб. Він тепер гаразд бачив довкола себе околиці. Он з яру, біля молодих дубків, підіймається шлях. Звідти, закріпив Іван, прямувала на нього жіноча постать. Він не бачив її обличчя, але угледів на голові берет. У правій руці жінка тримала зброю.

— Стій! Руки вгору!— кричить Іван, водночас швидко схоплюючись на ноги.

Постать поневолено підводить руки, пальці не в силі тримати зброю і вона падає на землю, дзенькає, вдарившись об камінь.

„Треба обшукати“ — думає Іван. Підходить до постаті. Місячне сяйво спадає на обличчя і виразніе дівочий профіль: продовгастих ніс, міцно стулені губи. Іван кам'яніє на хвилину... „Іна? Не може бути? Вона!..“

Іна теж пізнала Івана. Та спершу не могла промовити й слова. Згодом, обміркувавши становище, опустила руки.

— Ваню! Як же це так? Я йшла до тебе, щоб довести свою любов.

Іван не бачив лиця Іни, та й так уявляв його. Тоненькі губи трясуться в пропасниці, йому, навіть, думати не хочеться про неї. Грудним голосом наказує:

— Підніміть руки, громадянко!

— Я йшла до тебе,— почув знайомий голос.

— Тихше! Ідіть вперед!

І, знайомим тільки йому шляхом, повів на заставу.

* * *

На заставі доповідав лейтенантові:

— Затримано порушника. Відібрано...

Коли бійці залишили кімнату, Іван доказав Бровкові:

— Затримана моя знайома Іна. Про неї я розповідав вам.

Лейтенант підійшов до Івана, усміхнувся й потис руку тепло, радісно...

Через кілька днів, надвечір Непройда передав лейтенантові дбайливо згорнений папірець. Лейтенант пройшов до столу, розгорнувши, вичитував написане: „Прошу залишити мене на довічну службу в НКВС. Молодший командир Непройда“.

— Іншого й не могло бути,— виразно, з нотками радості закінчив Бровко.

Охтирка — Маріуполь, 1938 р.

Терень Масенко

ПІСНЯ ПРО МАШИНІСТІВ

Більш за все на золотому світі,
Між лісів і степових яруг,
Машиністи люблять свіжий вітер,
Як стихію, що вінчає рух...

Їх батьки любили паровози,
Хоч старі — та з волі їх живі:
В ешелон бійці сідали босі,
Вирушали в мандри бойові.

Ешелони, зношені до краю,
Паровози древні і слабі.
Та народ у битвах не вмирає,
А зроста, як рицар в боротьбі!

Ешелони, ядрами пробиті,
Машиністи вчасно привели:
Ворогам повік з Дніпра не пити,
Не топтатъ степної ковили!..

Так батьки проходили дорогу
Від ріки Амура по Дністер:
В цім просторі славлять перемогу
Одинадцять радісних сестер...

Шлях великий, шлях веселий — дальній
Їх синів свободних заклика.
Залізниця — фронт відповідальний
На землі творця - будівника.

А на фронті, наче рідні браття,
У труді не покладають рук
Комсомолец - машиніст Кондратьєв,
Комсомолец - машиніст Сердюк.

Зорі слави на путі їх сходять:
Чий рекорд і подвиг знову чий?

Скільки сонячних дорог вони проходять,
За собою славу ведучи!

І коли б ясне мое сторіччя
Сполучило води й береги —
Їх рекорд підперезав би двічі
Всю планету нашу навкруги.

Де живуть народи — рідні браття,
Там нема лінивих, кволих рук.
В будь здоров, боець труда Кондратьєв,
В будь здоров, боець труда Сердюк!

В молодому, гордому дерзанні
Виростають лави молоді —
В бойовому, дружньому труді
І в боях на озері Хасані...

Більш за все на золотому світі,
Серед рік і степових яруг,
Комсомольці люблять свіжий вітер,
Творчий розмах, переможний рух.

А як туча горизонт заслонить,—
Комсомольці стануть у ряди,
Поведуть червоні ешелони,
Поведуть панцерні поїзди!

Харків, 1938 р.

Микола Трублаїні

ЛОЦМАН

I

Одного сонячного дня, коли після тривалого шторму море почало втихомирюватися, повз зовнішній берег острова Довгого проходив катер прикордонної охорони „Стріла“. Катер відбував черговий охоронний рейс на ділянці своєї застави. Командир катера лейтенант Клим Чубук оглядав у бінокль морський обрій, шукаючи там рибальських шаланд, щоб перевірити їх перепустки на вихід у море. Моторист комсомолец - боець Дмитро П'ятниця пильнував мотора, але час від часу підіймався над своїм місцем і кидав погляди на острів, що вавив око білим піщаним пляжем і зеленим килимом трав.

Хороше на цьому острові в ясний сонячний день. З моря на піщаний пляж ліниво накочуються хвилі, а на другому березі, у затоці, вода ледве хвилюється. Через вузьку протоку, що відокремлює острів від довгої піщаної коси, котяться спінені хвилі,— то прибій стикається з течією, яка намагається вийти з затоки у море, і перемагає її, створюючи численні водокрути, пінячись над підводним камінням. Колись тут від суходолу виступала в море, кілометрів на сім, довга коса, потім повертала ліворуч і тяглася паралельно берегові кілометрів із сорок. З часом море прорвало ту косу майже під самим суходолом, з'єдналося з затокою і утворило довгий вузький острів, який і дістав назву Довгого. Він невисоко здіймається над водою, але приваблює зір зеленими барвами, бо весь вкритий густою травою, очеретами та невеличкими кущами. В тих кущах селилось безліч пташок, а під кущами рили собі нори лисиці, яких принадували сюди крилаті сусіди.

Іноді на Довгому острові ставали табором рибалки, влітку туди перевозили на випас худобу, що знаходила на острові буйну пашу і перебувала там, під доглядом пастухів, кілька місяців. Загалом же Довгий острів був безлюдний, особливо його південно-західна частина, поблизу „Чортової пастки“, як називалася мілка, завжди збурена протока, що нею тільки

у найтихішу погоду відважувалися проходити сміливці на рибальських шаландах.

„Стріла“ йшла саме недалеко від „Чортової пастки“, коли увагу моториста привернула чорна плямка на спінений поверхні протоки. Наче якийсь птах сів там на воду і замість перелетіти намагався перепливити протоку. Можливо, то несло якийсь перекинутий догори дном човник, але Дмитрові здавалося, ніби чорна плямка прямує через протоку в море. Це було неможливо, бо він знав, що через протоку заходить морська течія, яка все плавуче несе за собою в бухту. П'ятниця звернувся до лейтенанта:

— Товаришу командир, що то ондечки в „Чортовій пастці“ бовтається?

Чубук обернувся і глянув туди в бінокль. З півхвилини він уважно спостерігав, а потім скомандував:

— Ліво стерно! Ближче до берега триматися! Прямувати до протоки!

Катер став наближатися до острова. Одночасно чорна плямка вискочила з протоки, і тепер бійці могли без біноклів розгледіти маленький рибальський каючок і людину, що веслувала на ньому. Той, хто плив каючком, мусив мати не абияку вправність і сміливість, щоб перебратися через збурену „Чортову пастку“.

Коли „Стріла“ підійшла до каюка, лейтенант побачив перед собою хлопця років сімнадцяти, в солом'яному брилі з широкими крисами, в синій тоненькій сорочці й білих полотняних штанах. На грудях у нього червонів кімовський значок. Обличчя юнака здалося лейтенантові знайомим. Він уже десь бачив його, але не міг пригадати, де саме.

— Здрастуйте! — поздоровкався хлопець з прикордонниками і витяг весла, зважаючи на те, що катер зупинився.

— Здрастуйте, — відказав лейтенант і помітив, що хлопець кивнув головою мотористові П'ятниці, наче старому знайомому.

— Ви що тут робите? — спитав Чубук.

— Худобу пасу.

Лейтенант хотів посміхнутися, але стримав себе і, зберігаючи серйозний вираз обличчя, допитувався:

— Яка ж тут у вас на морі худоба?

Хлопець засміявся і, показуючи рукою на острів, відповів:

— Не тут, а он там на березі, на острові.

Тепер лейтенант пригадав, де бачив цього хлопця. Це було на останній районній конференції комсомолу. Чубук і П'ятниця ходили вітати конференцію від своєї частини. Там їх обрали до президії, і моторист сидів саме біля цього юнака, а потім розповідав, що то пастух з Красносільської рибальської артілі. Прізвища хлопця лейтенант не знав, але тепер спитав його:

— Як вас, товаришу, звати?

— Федір Остапчук,— відповів хлопець.

— Так чого ж ви, товаришу Остапчук, тут на своєму кориті фокуси виробляєте? Чи вам жити набридло, що вигадали через „Чортову пастку“ перепливати?

— Товаришу командир, це не так небезпечно, як думають. Розповідають, колись жили два старих рибалки, які в усяку погоду проходили на шаландах і каюках через цю протоку. І тепер є такі, що проходять через неї, коли в морі штиль. Вони, правда, лише з моря за течією в бухту заходять, а назад проти течії не можуть. Я вже з місяць тут практикуюсь. Одного разу мій каюк таки перекинуло, але я вчепився за нього, і нас щасливо винесло в бухту. Тепер виміряв там глибину і, коли хочете, можу вашу „Стрілу“ хоч зараз провести.

— Дякую, але краще не треба,— відказав лейтенант.— А якщо ви справді викрили таємницю цієї пастки, то приїжджайте до нас на заставу і там поговоримо з нашим начальником.

— Добре, у мене скоро вихідний.

— Чудово! До побачення, товаришу Остапчук! Тільки будьте обережні. А може ми візьмемо ваш каючок на буксир?

— Ні, зараз я вам покажу, як проходити „Чортову пастку“. Звідси і гребти не треба, тільки стернуй. Сама течія винесе.

Прикордонники розпрощались з пастухом. „Стріла“ дуже повільно пішла морем, а каючок рушив у протоку. Спочатку Федь гріб, а потім кинув весла і перейшов на стерно. Каюк все ближче й ближче підносило до спінених водокрутів, він уже мчав з швидкістю п'ять-шість метрів на секунду. Ось він на краю білої смуги, стрибнув туди, підскочив наче на гребені якоїсь хвилі, закрутився, повернувся кормою вперед, знов обернувся, пішов, як слід, і біла піна зрівнялася з його бортами.

Прикордонники напружено спостерігали за каюком. Лейтенант припав до бінокля і не зводив очей з протоки. Та ось він побачив, що каюк щасливо винесло через „Чортову пастку“, і Федько Остапчук у безпеці.

— Сміливий хлопчина,— промовив сам до себе лейтенант; потім наказав зробити півколо і прискореним ходом продовжувати сторожовий рейс.

II

Надходив вечір. Золотилось на заході море, спадала спека, летіли чайки з моря до острова. Натрудивши ноги за день, лежали у траві корови і ліниво жували жуйку. Шумів прибій, то приносячи на берег пісок, дрібне каміння й черепашки,

то забираючи їх назад. На горбку над морем, біля маленького куреня з очерету, сидів Федь, збираючись вечеряти. У однієї корови було маленьке теля, і хлопець двічі на день доїв її, маючи досить молока. Крім молока, його постійною стравою була риба, яку він ловив у бухті. Найчастіш це була камбала, яку особливо любляв пастух, витрачаючи чимало часу на лови цього придонного мешканця, що часто заривається в пісок.

Остапчук пас артільну череду на Довгому острові друге літо. Кілометрів за п'ять-шість далі паслася череда сусіднього колгоспу. Іноді пастухи сходилися і проводили якийсь час разом, а потім знову розходилися, вишукуючи для своєї худоби краще пасовище. Ось уже кілька днів Федь був самотин, навіть не помічаючи диму в долині, що звичайно свідчило про близьке перебування пастуха-сусіди.

Згадавши про сусіду, Федь провів поглядом у далечинь понад кущами, шукаючи димок. Але димку не помітив, зате увагу привернула дивна поведінка птиць за півкілометра від нього. Там майже над самим берегом росли густі кущі, даючи притулок численним птахам, які любляли гніздитися серед них. Саме в цей час над кущами знялося кілька десятків птахів і, наче кимось злякані, закружляли в повітрі. Минула хвилина, і знов угору злетіло кілька чайок, жалібно скиглячи. Здавалося, хтось виганяв їх звідтіля. „Невже лисиці?“ — подумав Федь і вирішив підійти ближче, подивитися.

Проте, поки він дійшов до кущів, більшість птиць заспокоїлися і знов знизилися, ховаючись у своїх гніздах або біля них. Лише три-чотири чайки ще літали, виказуючи місце, де був звір, який їх налякав. Певний, що то лисиця, Федь обережно пролазив крізь кущі, наближаючись до того місця.

Наближався повільно, завмираючи після кожного кроку і намагаючись додержувати абсолютної тиші.

Раптом кілька птиць піднялися зовсім близько, і хлопець скам'янів. Напружено прислухаючись, він дивився поперед себе, туди, відкіля вилетіли чайки. Між кущами тяглася смужка болота, поросла очеретом. Федь почув шелест очерету, побачив, як заколихалися високі стебла і помітив людину. Хлопець здивовано звів брови. Хто міг тут лазити і чого?

Незнайомець розгорнув руками очерет, виліз з болота, подивився на свої закаляні черевики і штани, підвів голову і опинився віч-на-віч з пастухом. Першу мить в очах незнайомого майнув переляк; він випростався, зиркнув навколо, але, нікого більше не помітивши, сунув руку в кишеню і суворо подивився на юнака. Федько мовчав; він уперше бачив цього чоловіка.

— Ти хто такий? — спитав незнайомець.

— Пастух.

— А що тут робиш?

— Гнізда шукаю,—сам не знаючи чому, збрехав Федь.

— А де твої товариші?

— Товариші?—хлопець відчував підозру до незнайомця і не знав, що відповісти. „Що це за чоловік, чого він одразу до нього з запитаннями присікався, і навіть йому знати, й чи є хто поблизу?“ Федь знав, що ближче, як за шість-сім кілометрів жодної людини, крім них не було, але сказати про це незнайомцеві не одважувався. Може безпечніше, коли підозрілий чоловік думатиме, що близько ще є люди.

— Ти сам?—допитувався незнайомий.

— Та ні... там є хлопці,—і Федь махнув рукою в напрямі до свого куреня.

— Багато там вас?

— Та хватить...—невиразно відповів пастух.

— Скільки?

— Ще троє. А там, з того берега, в бухті, рибалки...

Незнайомий помовчав, пильно дивлячись на юнака, посопів носом і врешті сказав:

— Ану, веді мене до них!

Федько повернувся і мовчки пішов між кущами, думаючи, як йому вивернутися з незручного становища, в яке він потрапить, коли приведе незнайомця до порожнього куреня. Той мовчки йшов за ним.

Та пастухові не довелося нічого вигадувати. Тільки наступив він кілька кроків, як відчув сильний, болючий удар по голові. Хлопець хотів обернутися, але за тим ударом відчув другий, третій і, втрачаючи свідомість, підігнувши коліна, впав під кущем болотяної лози.

III

Високо в небі мерехтіли зорі, віддалене цвіркання коників гармонійно доповнювало жабиний стогін на острівних боло-тах, тоненько дзвенів комар, і все це вирізнялося на рів-ному шумі морського прибою. Темрява панувала в чагарнику та між очеретами. Аромати трав і квітів вліталися в дух вогкого повітря, одночасно сп'яняючи і освіжаючи. Сторожко дрімали птахи в своїх гніздах, обережно, крадькома рухалися лисиці, винюхуючи здобич. Над Довгим островом зайшла ніч.

Десь край моря закричав баклан, і цей крик нагадував зойк людини, що, потопуючи, кличе на допомогу. Саме під цей крик опритомнів Федь. Він звів голову, сперся ліктем на вогку землю, намагаючись зрозуміти, що з ним сталося.

Біль у голові заважав думати, та, пересилиючи його, хло-пець пригадав свою зустріч з незнайомцем. Якусь хвилину, напружуючи пам'ять, він хотів згадати, чим закінчилася ця

зустріч, але не міг. Знову схилив голову на землю, відчув полегшення і, дивлячись крізь кущ на зорі, догадався, що його сильно ударено по голові. Не інакше, як це зробив той самий невідомий, якого він прийняв був за звіра. Справді, що ж це за „звір“? Безперечно, якийсь злочинець. Але чого він ховається тут на острові? Цього Федь не розумів. Не знаючи, чи нема того напасника поблизу, він не ворухнувся. Лежав і прислухався.

Минав час, але ніякого підозрілого шуму хлопець не чув і вирішив залишити це місце. Спробував звестися на ноги. Спочатку став на коліна, потім, тримаючись за лозу, випростався і повільно рушив між чагарником. Ішов повільно, пробираючись до берега моря, іноді на кілька хвилин зупинявся і починав прислухатися до нічних звуків, чи не почує чогось підозрілого. І таки не марно додержувався обережності: майже під самим берегом він почув кроки і одночасно помітив вогник цигарки. Хтось ходив під піщаним навалом, наче когось вичікуючи. При світлі зір Федь не міг роздивитися, хто то такий, але по зросту догадався, що то мусить бути той самий, хто почастував його надвечір у кущах ударом по голові.

Так саме непомітно хлопець одійшов від піщаного навалу, під яким ховався незнайомец, і за якусь годину добрався до свого куреня. Дверцята були причинені, хоча Федь добре пам'ятав, що залишив їх навстіж. У курені він нікого не знайшов, але догадався, що хтось тут був. Можливо, той самий „звір“.

Вийшовши з куреня, хлопець вирішив добратися до каюка, перепливти протоку й дати знати про невідомого. Щоб угамувати біль, він намочив рушник у маленькому прісному озерці, відкля звичайно брав воду, обв'язав голову і рушив до берега бухти.

Перехід через вузький острів відібрав менше ніж десять хвилин. Каюк стояв на своєму місці і в протоці панував спокій. Федь подосадував, що немає вітру, бо гребти майже десять кілометрів до прикордонної застави, яка стояла на суходолі, було забагато. Глянув на небо і знайшов сім блискучих, добре знайомих зір. Помітивши, що Віз спускає дишло до обрію, хлопець догадався, що незабаром світатиме, і заспокоївся: перед світанком обов'язково мусить дмухнути вітрець.

Каюк одійшов від острова. Про всяк випадок Федь гріб надзвичайно тихо: коли б хто навіть стояв десь близько на березі, то нічого не почув би і не помітив би човника, що віддалявся від острова. Десь далеко, мов провідна зірка, світив вогник на суходолі. Федь знав, що то ліхтар біля причалу прикордонної застави, і прямував туди.

Незабаром повітря почало прозорішати і в тій прозорості бліднули зорі,—світанок гасив їх мерехтіння. За спиною у

Федя чорніло пасмо острова Довгого. Хлопець віддалявся від нього все більше і більше. Скоро він відчув, як заболіли руки; поранена голова прискорювала втому. Та ось полинув перший подих ранішнього вітру, хлопець витяг весла, розпустив парус і сів до стерна.

IV

Дмитро П'ятниця збудив лейтенанта Чубука саме тоді, коли тому марився якийсь особливо приємний сон і коли взагалі здоровим людям найміцніше спиться,—перед самісіньким сходом сонця.

— Товаришу лейтенант, командир застави наказує з'явитися до нього негайно!

Чубук схопився з ліжка:

— Щось трапилось?

— Федько Остапчук,—пам'ятаєте його,—з острова на каюку примчав. Голова зав'язана. Мені наказано негайно підготувати мотор на катері.

— А-а...

За п'ять хвилин лейтенант Чубук стояв перед командиром. Тут же він помітив хлопчину-пастуха з перев'язаною головою.

— Вночі на острові перебував якийсь підозрілий суб'єкт,—сказав начальник застави,—беріть цього хлопця, він допоможе вам, і негайно вирушайте. Обов'язково затримайте незнайомця. Рішуче і скоро,—наказав командир, а потім додав:—по-комсомольському, як належить вам.

— Єсть, товаришу командир!—Чубук повернувся і, переступивши поріг, подався до катера.

Слідом за ним пішов Федь.

На катері вже стояли на своїх місцях моторист, стерновий, кулеметник та два матроси-бійці.

З ганку застави їх проводжав начальник; на березі біля катера заздрісно поглядав на своїх товаришів вартовий.

Зарокотав мотор, і „Стріла“ помчала затокою, залишаючи за собою спінений слід. Зза рогу будиночка визирнуло ясне, мов умите росою, вранішнє сонце і, здавалося, побажало вдалої подорожі. В далині у морі чорніла якась смуга. То темнів острів Довгий, і туди, за вказівками юнака-пастуха, стерновий спрямував катер.

Чубук розпитував хлопця про незнайомого та про напад. Слухаючи його, лейтенант все ж не міг зрозуміти, хто то був. Якщо злочинець, то чому саме він обрав місцем для свого переховування Довгий острів. Зі слів Федя виходило, що напасник наче когось дожидав на березі моря. Може втеча за кордон? Але хоча тут і морський берег, проте перебратися за кордон одному неможливо—адже до чужих берегів кілометрів з двісті. Тут могло бути щось дуже серйозне.

„Стріла“ йшла швидко, мотор торохкотів гучно, і Чубук хмурився, прислухаючись до того торохкотіння,— так вони могли злякати „звіра“, і хто зна, в яку нору він сховається в тих чагарниках та очеретових заростях. Лейтенант наказав зменшити хід і тим самим послабити торохкотіння.

П'ятниця виконав наказ, але мотор не міг працювати абсолютно тихо. Все ж катер змінив свій голос, і здаля могло здатися, що то йде звичайний рибальський моторний човен.

Уже підходили до острова. З берега, над затокою схилялися кущі, трохи далі на луговині чорніло кілька корів, але ніде не видно було жодної людини.

Мотор стих, катер наблизився до берега і легенько вперся в нього носом. Лейтенант скочив на землю і в супроводі двох бійців пішов услід за Федьком.

Хлопець вів їх туди, де вночі востаннє бачив напасника. Лейтенант та бійці, тримаючи наготові револьвери, пильно оглядали все навколо. Моторист, стерновий та кулеметник були готові кожну хвилину прийти до них на допомогу.

Проминули кущі і спинилися перед піщаним навалом, за яким Федь залишив незнайомця. Швидко збігши на той навал, побачили пустинний берег, на який набігали хвилі прибою, мокрий пісок, позначений слідами чиїхось ніг, і далеко в морі крапку,— ніби човник, а ще далі, на самому обрії, пароплав.

Чубук підніс бінокль до очей і став уважно розглядати ту крапку. То пливла легенька гоночна байдарка. На ній сидів якийсь чоловік і, орудуючи довгим веслом, швидко віддалявся від берега. Хоча по морю йшли невеличкі хвилі мертвого вибу, проте легеньку байдарку вони сильно підкидали і плавання на ній не можна було назвати безпечним.

Якась особлива причина, очевидно дуже важлива, спонукала людину ризикувати життям, коли вона вирядилась у далеке плавання на такому ненадійному човникові.

Чубук задумався над тим, як його наздогнати. На зовнішньому березі острова він не бачив жодного човна. Щоб вийти катером у море, треба лише затокою пройти понад тридцять кілометрів, обганяючи острів. Куди за той час встигне запливти чоловік на байдарці? Лейтенант подивився у бінокль на обрій. Якийсь пароплав, сильно димлячи, йшов від обрію сюди, до них. Що то за пароплав? Чубук добре знав, що шлях пароплавів, які ходили між ближчими портами, лежав десь за обрієм, майже паралельно Довгому острову. Чому ж цей пароплав ішов сюди? Лейтенант почав догадуватися, що між курсом пароплава і байдарки є якийсь зв'язок.

— Ну, наш „звір“ перетворився на дельфіна і он-он поплив,— сказав командир, звертаючись до бійців та пастуха.— Щоб наздогнати його, ми мусимо зробити гак кілометрів з сімдесят п'ять. Ну?

Він запитливо подивився на своїх супутників, наче ждучи, що вони йому порадять. Але ті мовчали, лише вирази їх облич свідчили про досаду.

Лейтенант подивився праворуч, на „Чортову пастку“, що біліла спіненими бурунами на віддалі півтора кілометра і з'єднувала затоку з морем. Потім перевів погляд на хлопця і, побачивши, що той теж дивиться туди, догадався, про що він думає.

— Ну, товарищу Остапчук, будеш лоцманом?

Пастух звів очі на лейтенанта.

— Проведеш „Стрілу“ через „Чортову пастку“?

Помовчавши секунду, чи дві, наче щось зважуючи, хлопець твердо відповів:

— Проведу!

— Пішли, товариші! — скомандував лейтенант і, повернувшись, швидко рушив до затоки, де зупинився катер. Там він пояснив бійцям завдання, яке полягало в тому, щоб проскочити на „Стрілі“ крізь небезпечну протоку і наздогнати байдарку раніш, ніж вона зустрінеється з пароплавом.

Катер помчав до „Чортової пастки“, але Федь попросив зменшити швидкість, бо йому важко буде орієнтуватися на бурунах. Пастуха поставили біля стернового. Він ніколи не стернував на катері, але, маючи досвід стернування на човнах, відразу освоївся з новими обов'язками і швидко та зрозуміло пояснив стерновому, куди і як правити.

В протоці шуміли й пінилися хвилі, над бурунами злітав водняний пил, вирували маленькі водокрути. Де-не-де визирали спід води вершки гострого каміння, об яке не раз розбивалися човни сміливців, що одважувалися навання перепливати протоку.

Лише після довгочасного спостереження за протокою та розпитування старих рибалок, які пам'ятали тих, хто вмів проходити її, але забрав той секрет з собою в могилу, Федь одважився на першу спробу за абсолютного штилю в морі. Потім повторив ту спробу за маленького хвилювання і зрештою воскресив секрет проходу через протоку. Він вивчив фарватер, знав, де небезпека справжня, а де лише уявна, розрахував, за якої хвилі, де, куди й коли саме треба повертати човен, і готувався наприкінці літа продемонструвати своє відкриття перед рибалками, але тепер прикордонники попередили його намір.

Лейтенант Чубук довірив пастухові вести катер через „Чортову пастку“ тому, що сам бачив, як той перепливав протоку на байдарці, і тому, що покладався на силу й міць „Стріли“, з якою не йшли в жодне порівняння рибальські шаланди, бо для них „Чортова пастка“ вважалася смертельно небезпечною.

„Стріла“ наблизилася до протоки, врзалася в сильну зустрічну течію і, перемагаючи її, пішла прямо на середину, до

гострого каменя, але, не дійшовши туди, звернула праворуч. Катер підплигував на бурунах, дрижав, але все ж перемагав їх досить легко і жодного разу навіть не черкнув по мілині або підводному камінні. Федь напружено стежив за кожним метром небезпечного шляху. Від середини протоки він наказав звернути до суходолу, потім знову вирівняв катер, ще двічі різко міняв напрям і ось уже „Чортова пастка“ залишилася позаду і стерновий вдячно кивнув головою пастухові.

— Повний хід! — скомандував Чубук і став у бінокль шукати байдарку.

Він побачив її далеко, вже на фоні пароплава, що швидко наближався до острова. Пильнуючи байдарку, лейтенант одночасно розглядав пароплав і, хоча ні назви, ні прапора ще не помічав, але вгледів дві смуги на трубі. То йшов чужоземець. Справа ускладнилася, все свідчило про те, що „звір“, якого вони наздоганяли, не абиякий.

Катер прикордонної охорони міг затримати пароплав, бо той йшов у радянських територіальних водах. Але втікача на байдарці мусили затримати раніш і тим самим уникнути ускладнень, коли доведеться вимагати його видачі з пароплава. Головне ж — треба перешкодити йому передати щось на пароплав. З ним могли бути важливі документи.

— Моторист, повний бойовий! — скомандував Чубук. — Будьщо наздогнати байдарку!

Тепер центральною фігурою на катері став Дмитро П'ятниця. Він мусив добитися від мотора якнайбільшої швидкості. „Стріла“ рвонулася вперед і полетіла мов бистрокрила птиця. Здавалося, катер вискакував з води, з силою розбиваючи зустрічну зиб і розганяючи за собою хвилі.

Кулеметник схилився над кулеметом. Він „тримав“ байдарку на кінчику дула, готовий умить по команді лейтенанта розрядити стрічку патронів. Тим часом Чубук уже розгледів у бінокль, як з палуби пароплава скинули за борт шторм-трап, готуючись прийняти до себе втікача тільки на байдарка наблизиться до них.

Сильний зустрічний вітер бив в обличчя прикордонників. Зціпивши зуби, кожен вп'явся очима в байдарку, вимірював її швидкість, швидкість пароплава і свого катера. Кожному сверлила голову одна невідступна думка: наздогнати!

Втікач на байдарці і люди на пароплаві вже, безперечно, помітили погоню і докладали, всіх сил, щоб випередити катер. Якщо зусилля втікача, здавалося, не мали великого значення, то збільшена швидкість пароплава майже напевне погрожунала розбити план лейтенанта Чубука. Надто нерівні відстані були між катером і байдаркою та між байдаркою і пароплавом. Перша втричі перебільшувала другу. Проте Чубук був певен, що коли б байдарка стояла на місці, він підійшов би до неї раніш, ніж пароплав, бо П'ятниця примусив мотор надати

катерові божевільної швидкості, з якою той ще ніколи не ходив. Щоб затримати байдарку, лишався один засіб, і лейтенант вдався до нього:

— Кулемет наготові!

— Єсть, кулемет наготові!—відгукнувся кулеметник.

— Стріляти так, щоб жодна куля не влучила в пароплав. Треба зупинити байдарку.

— Єсть, стріляти так!

Лейтенант знов навів бінокль на втікача і пароплав: відстань між ними швидко зменшувалася, пароплав ішов прискореним ходом, готовий на дипломатичні ускладнення, аби тільки забрати до себе на борт людину з байдарки.

— Огонь!—скомандував лейтенант.

Кулеметник зробив ледве помітний рух руками і, врізаючись в гуркотіння мотора, затріскотів розряд кулеметної стрічки.

Лейтенант бачив, як в далині, трохи не долітаючи до байдарки, кулі збили бризки на хвилі. Дуло кулемета пішло праворуч, ліворуч, зробило маленьку дугу, ось кулеметник уже намацав мішень і тепер лише зважав на швидкість ходу катера. Чубук помітив, як кулі, лягаючи поруч байдарки, розбили весло і вона закрутилася на одному місці. Втікач хотів скористатися другою половиною весла, підняв його, але враз кинув на воду. Байдарка затанцювала на місці,—мабуть у втікача влучила куля.

— Припинити огонь!

Кулемет змовк. Катер мчав з попередньою швидкістю. На пароплаві очевидно зрозуміли безнадійність свого наміру і, окреслюючи різке півколо, повернули назад, до обрію, не зменшуючи ходу, щоб скоріше вислизнути з смуги територіальних вод.

„Стріла“ підходила до байдарки. П'ятниця виключив мотор, і катер ішов за інерцією. Матрос-боєць захопив ключкою байдарку і підтяг її до себе. Там сидів поранений шпигун.

Харків, 1938 р.

Віталій Петльований

ТРИВОГА

Хожу один я по алеям ...
Замовкли бойові пісні,
Спить табір.

Грізні батареї
Стволи сховали мовчазні
У бархат ночі. Мов вітрила,
Стоять у ряд намети білі.
Там сплять у тиші й спокої
Бійці — ровесники мої.

Спить табір. Ледве чути кроки —
Дозорці ходять навкруги.
Дінець цілує береги —
Несе весна йому неспокій.
І дивна лірика ночей —
Дзвінкий ручай дзюрчить, тече...

І раптом в сурму невгомну
Горніст-тривогу виграє.
І віч, пісень ліричних повна,
Ураз грозовою стає.
Встають бійці і лейтенанти,
Орденоносний капітан.
Впівголос віддано команду:
І вже шикується чота,
І вже виводять буйногрових,
І вже сідлають вороних —
Мої ровесники щасливі, —
Про них пісні мої, про них!
Промчали в тінявих алеях
Галопом коні до гармат,
І першу вивів батарею
Наш комсомолец - лейтенант.
За нею друга ...

Сила грізна
Широким шляхом аж гримить.

А там на брукові залізна
Піхота доблесна стоїть.
А там обози і тачанки,
І ескадрони, і полки.
А далі танки... танки... танки —
Стальні вітчизни кулаки.
Тривога.

В небі бомбовози!
Важкі могутні кораблі!
І не страшні ні ніч, ні грози
Синам великої землі.

Харків, 1938 р.

Фото
А. Дудченко
(Союзфото)

Стахановець-бурильник шахти "Комунар" (Криворізький басейн), комсомолец В. Пархомчук, який систематично виконує план на 250—300%.

Фото Б. Мунстера (Союзфото)

Комсомольська бригада Одеської друкарні ім. Леніна, що на відзнаку XX-річчя ВЛКСМ зобов'язалася виконувати і успішно виконує норми виготовлення оправ для стабільних підручників на 150%.

Фото Є. Хайкіна (Союзфото)

Відмінник бойової і політичної підготовки М. Коробіцин в дозорі. Комсомолец Михайло Коробіцин 1937 року добровольцем прийшов на північно-західний кордон на зміну, щоб заступити свого дядька А. Коробіцина, що як герой загинув під час затримання диверсантів

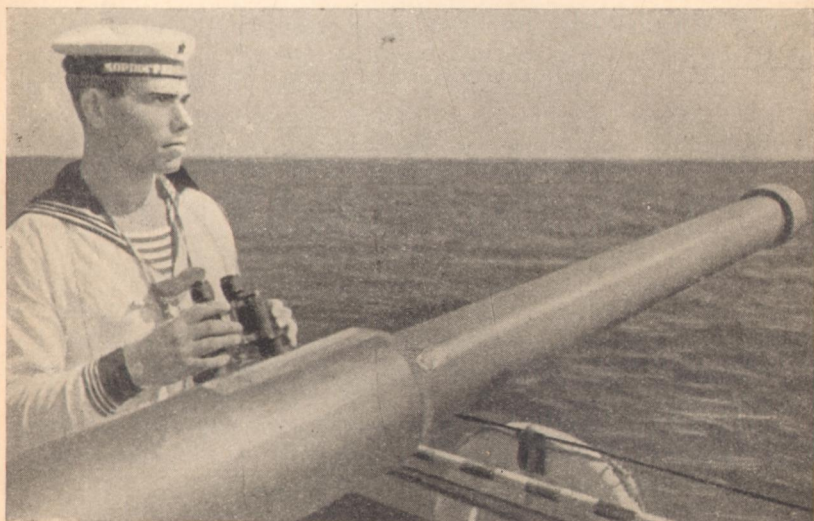

Фото Є. Хайкіна (Союзфото)

Червонофлотець, відмінник бойової та політичної підготовки, комсомолец А. М. Петров на вахті